

Aranyifjúból kötelességtudó politikus?

Szilágyi Ágnes Judit – Sáringer János:
Ifj. Horthy Miklós,
a Kormányzó kisebbik fia. Budapest,
 Holnap Kiadó, 2002. 297 o.

Az utóbbi években számos publikáció láttott napvilágot, amely vitéz nagybányai Horthy Miklós kormányzó, illetve idősebb fia, István életének meghatározó eseményeit dolgozta fel és mutatta be az olvasóközönség számára.¹ Horthy Miklós családjának többi tagját azonban eddig mellőzte a történetírás. E hiányosságot kívánja pótolni Szilágyi Ágnes Judit és Sáringer János tanulmánygyűjteménye, amely a kisebbik Horthy fiú életének bemutatásán túl gazdag és színes korpépet ad a Horthy-korszakról, annak hazai és nemzetközi megítéléséről, illetve bepillantást nyerünk általa a Horthy család mindennapi életébe is.

Ifj. Horthy Miklós nem tekinthető történetileg meghatározó egyéniségnek, egész életében háttérben maradt édesapjával és bátyjával szemben. Ennek a ténynek, illetve összetett személyiségének köszönhetően jellemét sokszor ítélték meg ellentmondóan kortársai. A könyv e téren nem kíván véleményt formálni, annak jogát az olvasóra hagyja. A szerzőpáros csupán az ifjú Horthy

életének olyan meghatározó időszakait kívánja részletesen bemutatni, mint brazíliai követségének esztendeit a világháború utolsó éveiben, majd az azt követő időszakban mutatott politikai aktivitását, illetve családi életének fontosabb momentumait. Az események bemutatása során a szerzők azokra a kérdésekre keresik a választ, hogy mennyiben tudott az ifjabb Horthy függetlenni korának politikai életétől, tevékenysége során milyen sikereket tudott elérni, és milyen kudarcokat kellett elszenvednie. A közölt ismeretek a Magyar Országos Levéltár anyagaira – köztük az 1993-ban odakerült Bakach-Besseney György-iratokra –, a korabeli magyar és brazil sajtóanyagra, illetve egyes magyar emigránsok visszaemlékezéseire, épülnek.

A kötet alapvetően két részre osztható fel az ifjabb Horthy élete alapján. A szakaszhatárt testvérének, Istvánnak a halála jelenti. Az első részben egy kivételezett helyzetű, de egyben közvetlen aranyifjú képe bontakozik ki az olvasó előtt, míg a második részben egy törekvő, felelősségteljes embert ismerhetünk meg. 1942-ig egy olyan ember élete zajlik a szemünk előtt, akinek életét a sport szeretete (többször okozott, illetve szenvedett el balesetet), a társasági élet forgatagos világa (nagy nőfaló hírében állt, még az egyiptomi anyakirálynővel is hírbe hozták!) kötötte le. Ekkor politikai tevékenysége csupán szimbolikusnak tekinthető, szerepe arra korlátozódott, hogy esetenként távollévő édesapját, Magyarország kormányzóját képviselje. Testvérének halála azonban alapvető változásokat eredményezett. A szükség úgy kívánta meg, hogy testvére örökébe lépve atyja támasza legyen, ehhez azonban fel kellett adnia addigi könnyed életmódját. A személye ellen felmerülő kifogásokat (közéleti, katonai fogyatékoságok) tanulással pótolta, magánéletét háttér-

¹ Például: Dombrády Lóránd: *A legfelsőbb hadúr és hadserege.* Budapest, 1990.; Gosztonyi Péter: *A kormányzó, Horthy Miklós.* Budapest, 1990.; Horthy Miklós: *Emlékirataim.* Budapest, 1990.; Gosztonyi Péter: *A kormányzó Horthy Miklós és az emigráció.* Budapest, 1992.; Csonkaréti Károly: *Horthy, a tengerész.* Budapest, 1999.; Szabó Máttyás: *Horthy István repülőtest halála.* Budapest, 1999.; Bencsik Gábor: *Horthy Miklós: a kormányzó és kora.* Szekszárd, 2001.; Edelsheim Gyulai Ilona: *Becsület és kötelesség.* Budapest, 2001.; Jánosy István: *Vitéz Horthy István: a repülő.* Budapest, 2001.; Sakmyster, Thomas: *Admirális fehér lovon.* Budapest, 2001.

be szorítva. Családjához ragaszkodó, felelősségteljes politikussá vált, aki a rábízott feladatokat legjobb tudása szerint kívánta ellátni a számtalan hátráltató tényező ellenére. Egyetlen, de nagy tévedését talán az jelentette, hogy nem ismerte fel kellőképpen a világháború utáni évek megváltozott viszonyait. Azt kellett tapasztalnia, hogy korábbi brazíliai befolyásának immáron csak töredékével rendelkezik, megosztottság és széthúzás tapasztalható az általa védelmezni és támogatni kívánt brazíliai magyar emigráció körében, illetve az emigráns magyar kormány szerepét betölteni kívánó Magyar Nemzeti Bizottmány mind élesebben és mind többször bírálja nélkülöző családját. 1955 októberére kénytelen volt belátni kiegyensúlyozó tevékenységének sikertelenségét és a Bizottmányon belül a személye ellen irányuló negatív megkülönböztetést. Lemondott tisztségeiről, csalódott emberként vonult vissza a politikai élettől, ahová már soha nem is tért vissza.

A fejezetek végén Dokumentumok címmel melléklet olvasható, amely önéletrajzi dokumentumokat, diplomáciai jellegű leveleket, propagandaanyagokat tartalmaz magyarázó jegyzetekkel. Az előforduló személyekkel kapcsolatos ismereteket a könyv végén található személynévmutatóban közli a szerzőpáros.

Amellett, hogy ifj. Horthy Miklós élet-történetének bemutatása új oldaláról világítja meg a két világháború közötti Magyarország történetét és a kormányzói család mindennapjait (*Az Aranyifjú, Sajtókonfliktusok, Ifj. Horthy Miklós nyilvános szereplése és a magyar közvélemény*), bepillantást nyerhetünk 1939–1942, illetve 1947–1954 között Brazília belpolitikai életébe, azon belül is kiemelten a magyar emigráció törekvéseibe és eredményeibe (*Ifj. Horthy Miklós magyar királyi követ Brazíliában, Viharok a brazíliai magyar sajtóorgániumok körül a 30-as 40-es évek fordulóján, A háború utáni zavaros idők, Ismét Brazíliában*). Külön figyelmet kap ifj. Horthy Ká-

rolyi Consueloval kötött, mindössze három évig tartó házassága; leányai születése és azok sorsának alakulása; ifj. Horthy sportbalesetei, amelyek eredményeként élete végéig kettős látásban szenvedett; követi megbízatásának előkészítése és e minőségben végrehajtott feladatai; a brazíliai magyar nyelvű sajtó helyzete, majd hanyatlása az 1940-es évek elején; Magyarország megítélése a brazíliai sajtóban és közvéleményben, majd ennek változása a Jugoszlávia ellen 1941 áprilisában indított offenzívába való magyar bekapcsolódás után; a kormányzó és családja személyét övező törvényi szabályok és az ezt megszegőkkel szemben alkalmazott repressziók; ifj. Horthy Miklós magyarországi politikai tevékenysége a II. világháború utolsó éveiben és német kommandósok által való elhurcolása; német, majd amerikai fogságának időszaka; Brazíliába való visszatérése; ottani tevékenysége és ezzel szoros összefüggésben az emigrációban betöltött szerepe; majd Európába való visszatérése; második házassága, amely közeli ismerősei szerint végre elhozta számára az addig nélkülözött valódi boldogságot; valamint életének lezáró szakasza.

Meg kell azonban állapítani azt is, hogy a könyv tanulmánykötet jellegű, ezért az ifj. Horthy életének számtalan pontja nem vagy csak elnagyolt módon kerül bemutatásra. Ezért tartom meglepőnek, hogy a szerzők a brazíliai magyar sajtótermékek változatosságának és történetének számos oldalt szentelnek a könyvben, ugyanakkor kevésbé koncentrálnak Horthy követi tevékenységének kifejtésére. Ennek oka lehet a levéltári anyagok nehéz hozzáférési lehetősége és korlátozottsága. A kötet előnyére vált volna azonban Horthy követi tevékenységének a korabeli brazil sajtótermékeken túli dokumentumok felhasználásával való rekonstrukciója.

Ifj. Horthy Miklós brazil követté való ki nevezésével kapcsolatban számos kérdés vetődhet fel az olvasóban. Bár a magyar sajtó nem győzte eléggé hangsúlyozni az ifjú

Horthy alkalmasságát a poszt betöltésére, mégis súlyos kifogások merülhettek fel személyével kapcsolatban. A külügyminisztérium mindenestre olyan, a diplomáciai életben jártas szakembereket nevezett ki mellé, akik Horthy személyétől függetlenül képesek voltak a követi tisztséggel járó teendők ellátására. Nem engedték érvényesülni személyes szempontjait beosztottjai megválasztásakor – mint például azt, hogy az illető jól táncoljon és bridzsezzen. Beosztottait központilag nevezte ki a magyar kormány, mint azt Petravich Gyula esete is mutatja. Horthy még hazatérése után sem bizonyult alkalmasnak a hazai politikai életbe történő bekapcsolódásra, amit az is mutat, hogy itthon hosszú időn keresztül nem kapott felelős pozíciót. Joggal vetődhet fel a kérdés: ha a brazíliai küldetését követő években sem nyerte el a bizalmat komoly tisztségek betöltésére, akkor minek köszönhető, hogy évekkel korábban, minden diplomáciai gyakorlatot nélkülözve, riói követé nevezték ki? Ha nem alkalmassága miatt kapott megbízást, akkor minek köszönhetően töltötte be a posztot? Vajon az idősebb Horthy törekvését kell látnunk az események mögött, hogy családjának tagjait befolyásos álláshoz juttassa? Vagy esetleg nem arról volt-e szó, hogy távol kívánták tartani az ifjút a magyar belpolitikától? Ha hitelt adhatunk önéletrajzi részletében leírt szélsőjobbellenes érzelmeinek és megnyilvánulásainak, akkor talán valóban ez lehetett a fő indok arra, hogy a világ másik felén képviselje hazája érdekeit. Azt azonban fontos hangsúlyozni, hogy önéletrajza közel negyven évvel az események után készült el, valamint némely része erősen szubjektív jelleget mutat, így a leírtakat erős kritikával kell kezelnünk.

További kérdésként merülhet fel az olvasóban, hogy a brazíliai sajtó Jugoszlávia lerochanása után miért elsősorban Magyarországra ellen indított sajtóhadjáratot, míg Németország és Olaszország szerepét alig bírálták. Vajon ebben is Horthy követi tevé-

kenységének egyik sikertelenségét kell látnunk?

A „Kormányzósértési perek” című részben megismerhetjük Falvy Ádám esetét, mint a korabeli magyar belpolitika egy igen érdekes fejezetét. Falvy elítélésében szerepet játszott, hogy egy külföldön létrehozandó magyar kormány híret terjesztette ismerősei körében. A hír igaznak bizonyult, hiszen már 1939-től kísérletek történtek a magyar kormány részéről, hogy jelentős aránytartalékok külföldre menekítésével egy lehetséges emigráns magyar kormány alapjait hozzák létre. Érdekes probléma, hogy mi tette szükségessé e lépést már 1939-ben, és mi volt az az ok, ami miatt végül is 1940-ben elvetették az elképzelést, és a már külföldre helyezett összeget visszautalták Magyarországra.

További kérdések vetődhetnek fel a Kállay-alappal kapcsolatban. A pénzügyi alap létrehozására többek között az idősebb Horthy utasítása nyomán került sor. A világháború után azonban az alap kezelői különböző indokokkal megtagadták a Horthy család anyagi támogatását. Vajon ez mennyiben következménye annak, hogy Horthy 1944. október 16-án aláírta kormányzói posztról való lemondó nyilatkozatát? Miért törekedtek a kormányzói család tagjainak háttérbe szorítására az emigráción belül? Utalás található a könyvben arra, hogy a New Yorkban megalakuló Magyar Nemzeti Bizottmány legfőbb törekvését emigráns magyar kormányként való elismertetése képpezte. Arról azonban kevés szó esik, hogy a Magyar Nemzeti Bizottmány tagjai milyen államforma létrehozását tűzték ki végső célként, és ebben a létrejövő államban milyen szerepet szántak a Horthy család tagjainak. Véleményünk szerint e Bizottmány sohasem számított komolyabban az egykori kormányzói család tevékenységére, amit mutat az a tény is, hogy a Bizottmány vezetői csupán levélben érintkeztek a család tagjaival, személyes találkozásra és egyeztetésre nem került sor.

Ugyancsak keveset tudunk meg Horthy életének utolsó szakaszáról, második házasságáról, Palma de Mallorca-i, illetve portugáliai éveiről. Ennek oka természetesen szintén a források szűkös volta; csupán Edelsheim Gyulai Ilona visszaemlékezései állnak ebben a tekintetben a kutatók rendelkezésére. A további, Portugáliában végzett kutatások során bizonyára felbukkanak további dokumentumok és visszaemlékezések, amelyek révén az immár idős Horthy életét árnyaltabban lehet bemutatni. Így esetleg választ kaphatunk azokra a kérdésekre is, hogy Brazíliából való távozása után végleg szakított-e a nyilvános szerepléssel, vagy történtek még kísérletek részéről a politikai életbe való visszatérésre, illetve mennyiben változott meg a Magyar Nemzeti Bizottmányhoz fűződő személyes viszonya. Utolsó, beteges éve alatt Horthy egyetlen támasza fivérének özvegye volt, s idősek otthonában hunyt el 1993-ban. Joggal vetődik fel ezzel kapcsolatban a kérdés, hogy mi történt imádott lányaival. Az utolsó könyvben szereplő momentum ugyanis lányainak svájci letelepedése, további sorsuk azonban ismeretlen marad az olvasó előtt. Nem tudhatjuk meg, sikerült-e családot alapítaniuk, mennyiben változott édesapjukhoz fűződő viszonyuk annak Európába való visszatérése után, tartották-e egymással a kapcsolatot, s támogatták-e idősödő édesapjukat.

Összefoglalóan elmondhatjuk a kötettel kapcsolatban, hogy a 20. századi Kárpát-medencében, illetve emigrációban élő ma-

gyarságnak egy mindezidáig kevésbé ismert, de annál érdekesebb kortörténetét adja egy életút eseményeinek bemutatásán keresztül. A történelem egy más dimenziója, a korabeli hétköznapok világa tárul fel az olvasó előtt, ahol a szerzőpáros elsősorban az események háttérét és nem jelentőségét hangsúlyozza, új megvilágításba helyezve ezzel a történeteket. A munka kuriózum jellegét nemcsak a témaválasztás újszerűsége bizonyítja – kiegészítve ezzel a történetírás egy mindezidáig elhanyagolt és kevésbé kutatottnak számító fejezetét –, hanem az is, hogy a közölt ismeretek döntően a mű megjelenéséig a magyar olvasóközönség számára kevésbé publikált forrásokon alapulnak, melyek közül a korabeli dél-amerikai sajtótermékek, illetve a Bakach-Besseney György-iratok emelendők ki jelentőségük-nél fogva. A könyv elején megfogalmazott célkitűzéseknek – miszerint az ifjú Horthy Miklós életének meghatározó eseményeit objektívan kívánják bemutatni az olvasónak – véleményünk szerint megfelelt a szerzőpáros: az általuk megfogalmazott problémákat részletesen tárgyalják, és egyszerre több szempontból mutatják be az eseményeket. Külön érdem a munka végén található dokumentumgyűjtemény, valamint az a törekvés, hogy a fejezetek végén feltett kérdésekkel segítsék azokat, akik további kutatásokat kívánnak folytatni ezen a témakörön belül.

PRANTNER ZOLTÁN